

УДК 811.161.2'282.5(477.87):81'276.2:2–674:070“1928/1935”

**МОВА МІЖКОНФЕСІЙНОЇ ТА МІЖНАЦІОНАЛЬНОЇ ВОРОЖНЕЧІ
НА СТОРІНКАХ ДРУКОВАНОГО ОРГАНУ ПРАВОСЛАВНОГО РУХУ
ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ ТА СХІДНОЇ СЛОВАЧЧИНИ
«ПРАВОСЛАВНАЯ КАРПАТСКАЯ РУСЬ» (1928–1935 РР.)**

**INTERCONFESSIONAL AND INTERNATIONAL HATE SPEECH AT THE PAGES
OF ORTHODOX MOVEMENT PRESS ORGAN OF SUBCARPATHIAN RUS'
AND EASTERN SLOVAKIA “PRAVOSLAVNAIA KARPATSKAIA RUS’” (1928–1935)**

Чаварга А.П.,

orcid.org/0000-0003-2458-9422

*викладач Центру доуніверситетської підготовки та роботи з іноземними громадянами
факультету післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

У 20–30-х рр. ХХ ст. на теренах історичного Закарпаття між представниками греко-католицького та православного духовенства розгорілася справжня релігійна боротьба, що також позначилося на мові друкованих органів Мукачівської греко-католицької єпархії («Благовѣстник» (1921–1934 рр.), «Душпастыр» (1924–1939 рр.)) та друкованого органу православного руху Підкарпатської Руси та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь» (1928–1935 рр.). Саме релігійні періодичні видання сповна відображають розвиток конфлікту між місцевим греко-католицьким і православним духовенством. Однак на їх сторінках знаходимо ознаки дискримінації не лише за віросповіданням, а й за національністю, професійною діяльністю, віком тощо.

Зауважимо, що «Православная Карпатская Русь» (1928–1935 рр.) мала не лише релігійний, але й політичний характер. Попри те, що в газеті виступали проти діяльності Комуністичної партії Радянського Союзу, тут прославляли єдину і велику православну Росію, від Попрада до Камчатки. Крім того, на сторінках цієї газети духовенство визнає той факт, що православ'я на Закарпаття прийшло саме з Росії. Тут стикаємося з нетерпимістю до інших конфесій і їх духовенства.

У статті розглянуто, проти яких соціальних груп була спрямована мова ворожнечі на сторінках друкованого органу православного руху Підкарпатської Руси та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь» (1928–1935 рр.). Автором виокремлені такі соціальні групи, що зазнають утисків: українці та місцеве греко-католицьке духовенство, римо-католицьке духовенство й особисто Папа Римський, протестанти (кальвіністи, адвентисти, бадачі), євреї, представники інших етнографічних груп (цотаки, гутораки) та національностей (поляки, німці). Крім того, жорсткої критики у цьому релігійному періодичному виданні зазнає українська ідентичність та ідея самостійності України.

Ключові слова: мова ворожнечі, історичне Закарпаття, релігійна боротьба, релігійна періодика, «Православная Карпатская Русь», православне духовенство, греко-католицьке духовенство.

In the 20–30's of the twentieth century on the territory of the historical Transcarpathia a real struggle broke out between the representatives of the Greek Catholic and Orthodox clergy which also affected the language of the press organs of the Greek Catholic Eparchy of Mukachevo, “Blahovistnyk” (1924–1934), “Dushpastyr” (1924–1939), and press organ of Subcarpathian Rus' and Eastern Slovakia “Pravoslavnaia Karpatskaia Rus” (1928–1935). Those very religious periodicals that reflect the development of the conflict between the local Greek Catholic and the Orthodox clergy. However, at their pages we find not only signs of discrimination in religion, but also nationality, professional activity, age, etc.

We have to note that “Pravoslavnaia Karpatskaia Rus” (1928–1935) was not only religious, but also political by its nature. Despite the fact that the newspaper opposed the activities of the Communist Party of the Soviet Union, they still glorified the united and large Orthodox Russia, from Poprad to Kamchatka. In addition, at the pages of this newspaper, the clergy recognizes the fact that Orthodoxy in Transcarpathia came from Russia. Here, first of all, we face intolerance to other denominations and their clergy.

The article had reviewed against which social groups the hate speech was directed at the pages of Orthodox movement press organ of Subcarpathian Rus' and Eastern Slovakia “Pravoslavnaia Karpatskaia Rus” (1928–1935). The author singles out those social groups that suffer oppression: the Ukrainians and local Greek Catholic clergy, Roman Catholic clergy and personally the Pope, Protestants (Calvinists, Adventists, Bible students), the Jews and representatives of other ethnic groups (the Tsofaks, the Hutoraks) and nationalities (the Poles, the Germans). In addition, the Ukrainian identity and the idea of Ukraine's independence are subject to severe criticism in this religious periodical.

Key words: hate speech, historical Transcarpathia, religious struggle, religious periodicals, “Pravoslavnaia Karpatskaia Rus”, Orthodox clergy, Greek Catholic clergy.

Постановка проблеми. У посібнику «Етнічність у ЗМІ: Поради журналістам» (2017 р.) вказується, що «мова ворожнечі – це будь-які вислови, контекст чи візуальні зображення, котрі призво-

дять до створення або поглиблення ворожнечі, що вже існує, між відмінними за певними, в т. ч. етноконфесійними ознаками групами суспільства. Крім прямих закликів до насилля та дис-

кримінації, до мови ворожнечі відносять також створення негативного іміджу певної етнічної групи, протиставлення одного етносу іншому, згадування етнічної групи чи окремих її представників у принизливому й образливому контексті, пряме або завуальоване ствердження того, що одна спільнота створює незручності в існуванні іншої» [1, с. 8].

Після приєднання Закарпаття до складу Чехословацької республіки у 1919 р. тут розгорілася справжня релігійна боротьба. Саме релігійні періодичні видання, що виходили на теренах історичного Закарпаття у 20-х рр. ХХ ст., зокрема духовна газета для підкарпатських русинів «Благовѣстник» (1921–1934 рр.), офіційний друкований орган Мукачівської греко-католицької єпархії «Душпастьєр» (1924–1939 рр.) і друкований орган православного руху Підкарпатської Русі та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь» (1928–1935 рр.), сповна відображають розвиток конфлікту між місцевим греко-католицьким і православним духовенством, що, звичайно, не могло не позначитися як на змісті, так і на мові цих газет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

А. Костовська, узагальнюючи результати різних досліджень, висвітлює явище толерантності / нетолерантності у мові [2, с. 115]. Г. Черненко виокремлює типи мови ворожнечі у мас-медіа відповідно до соціальних груп, проти яких вона спрямована [3, с. 38]. В. Гнатюк досліджує «проблему розширення лексичного складу «мови ворожнечі» під час російсько-української війни у 2014–2015 рр.» [4, с. 47]. Г. Прищепа розглядає мову ворожнечі як технологію ведення гібридної війни [5, с. 100]. Зауважимо, що здебільшого дослідники висвітлюють вживання мови ворожнечі у сучасних засобах масової інформації, однак ми пропонуємо звернути увагу на періодичні видання, які виходили та були поширеними фактично на найвіддаленіших українських теренах – теренах історичного Закарпаття – у 20–30-х рр. минулого століття.

Постановка завдання. Мета статті – з'ясувати, проти яких соціальних груп була спрямована мова ворожнечі на сторінках друкованого органу православного руху Підкарпатської Русі та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь».

Виклад основного матеріалу. У 1928 р. у Ладомирові (тепер – село у Снинському окрузі Пряшівського краю, Словаччина) почали випускати газету «Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ Православнаго Движенія на Карпатской Русі и Восточномъ Словенску». Редактором-видавцем цього видання

був протоієрей В. Коломацький. Газета виходила з 1928 по 1935 рр. два рази на місяць, 1 та 15 числа.

У № 6 за 1928 р. пише, що *Православная Карпатская Русь является органомъ Православнаго Движенія среди Русскихъ Карпатской Русі и Восточнаго Словенска* [ПКР, 1928, № 6, с. 4]. Також тут вказано мету цього періодичного видання: *Освѣщать движеніе Православія на Карпатской Русі и Восточномъ Словенску, давать руководство церковному народу въ вѣрѣ и жизни, защищать Православіе и Православныхъ отъ несправедливыхъ нападокъ и обидъ* [ПКР, 1928, № 6, с. 4].

Про конфлікт між місцевим православним і греко-католицьким духовенством читаємо в дописі О. Сивака «Война между нами»: *Я хочу припоминуть о той нашей релігійной войнѣ, яку мы теперь русски провадиме между собою православны съ уніатами. И эта война потребуе много а много жертвъ и не только матеріальныхъ, но даже пролитія крови и жизни человеческой. Ибо многи а многи были случаи по всей Карпатской и Пряшевской Русі, что православны съ уніатами войну держали и кровь свою проливали и на смерть пострадали. А все это дѣялося и дѣется на команду Рима. Слава Богу, мы православны изъ той войнѣ уже много а много выиграли, и что разъ, то большу територію мы отвоевываемъ отъ Рима. <...> А дастъ Богъ, что мы скоро побѣдимъ православные унію римску до конца* [ПКР, 1928, № 7, с. 1].

Зауважимо, що «Православная Карпатская Русь» мала не лише релігійний, але й політичний характер. Попри те, що в газеті виступали проти діяльності Комуністичної партії Радянського Союзу, тут прославляли єдину і велику Росію, від Попрада до Камчатки. Так, у листі ієромонаха Антонія, православного місіонера з Японії, читаємо про «православный міръ» від Карпат до Японії: *Мы съ Вами на крайнихъ границахъ Православнаго міра: Вы на крайнемъ западѣ въ Карпатахъ, мы на крайнемъ востокѣ – на японскихъ островахъ. Впрочемъ дальше – Америка тоже имѣетъ много православныхъ приходовъ. Такъ что во всю землю изыде вѣщаніе апостоловъ и св. Православная вѣра обтекла вокругъ всей земли – отъ конца и до конца ея* [ПКР, 1929, № 5, с. 3]. О. Сивак у дописі «Духновичово общество въ уніатскомъ плѣну» вказує: *Я всегда говорилъ и говорю: Гдѣ русскость, тамъ и православіе повинно быти, а гдѣ православіе – тамъ и русскость, – иначе и быти не може. А во римской уніи – пропасть, гибель русскости, ибо римскую унію якъ разъ для того и набросили намъ, чтобы насъ оторвати отъ русскаго народа*

и русскость между нами выкоренити [ПКР, 1929, № 2, с. 3]. Крім того, 5 серпня 1928 р. з нагоди «Торжества св. Православія въ Мукачевѣ» (ідеться про освячення перенесеного до Мукачєва храму) архіпастир Чеської православної єпархії Горазд закінчив свою промову до пастви словами (у статті наведено переклад із чеської): <...> только тогда настанетъ воистинну Славянское братство, когда народы Славянскіе стануть исповѣдывать одну православную вѣру, которая и одна, и только она св. Православная вѣра укрѣпляетъ національный народный дух [ПКР, 1928, № 9, с. 3]. Отже, за допомогою православ'я серед українського населення Закарпаття поширювалися «общерусские» цінності.

Стаття «Русскому Православному Народу на Карпатахъ. – I. Русскій Православный Народъ на Карпатахъ!» є відповіддю православного духовенства на застереження генерального вікарія Пряшівської греко-католицької єпархії, доктора М. Руснака, від зміни віросповідання: *А кто мы, изъ якого народа, вѣры и званія – про то най докторъ Руснакъ у жандаровъ, або пана жупана спытае: мы имъ свои пасы предъявляли, а докторъ ихъ вельо просилъ, чтобы насъ на Пряшевщину не пускали, але-жъ то ему не подарилось.*

Пришли мы изъ той самой святой Почаевской лавры, гдѣ непрестанно славословятъ Матерь Божію Приснодѣву Марію, откуда Чудотворный образъ Ея чудесами сіяетъ даже до вашихъ послѣднихъ предѣловъ Руси) Пришли изъ той Лавры, гдѣ друкуютъ святыя и богослужебныя книги и для вашихъ церквей, и вы по нимъ до днесъ молитесь. <...> Пришли мы къ вамъ изъ Россіи. Тамъ живетъ родной вамъ по крови и вѣрѣ стомилліонный православный русскій народъ. Вы – тоже русскіе. Але вы ту въ Карпатахъ вѣками сто-нали подъ мадьярской и панской неволей. Якъ дошли до васъ въ первый разъ русскія войска, а съ ними русскіе пастыри православные, то освободили васъ отъ мадьярскаго ига. Посмотрите по всѣмъ горамъ Карпатскимъ: сколько по нимъ русскихъ воинскихъ теметъ (кладовиц – А. Ч.)! Сколько могилочъ! То родной вамъ русскій народъ положилъ свою жизнь за вашу волю и счастье. На тѣхъ русскихъ костяхъ мученическихъ повстала Чехословацкая республика, а съ ней и ваша свобода [ПКР, 1929, № 3, с. 1, 4]. Тут фактично визнається, що православ'я на Закарпаття прийшло саме з Росії. Про це також читаємо у дописі під назвою «Чужинцы и свои»: *Часто приходится читать и слышать, что москаль-чужинцы православіе принесли въ Карпаты. Правда эго, но съ одной стороны, а съ той именно, что на Карпатахъ Православіе уже было чужое, на него свои уже забыли.**

А съ другой стороны – вспомни, кто былъ ближнимъ для того человека, на котораго напали разбойники въ притчѣ о самарянине, а кто для него былъ чужинцемъ – панъ превелебный, чи панъ левитъ, чи той самарянинъ?

А и еще прикладъ. Чи будетъ курка съ иншой файты нежъ твоя про твою курку чужинкой? А чи буде качка, котру выспѣдила курка, про ту курку своя? Нѣ, брате: ближній для тебе той, кто тебѣ поможетъ, а чужинець для тебе той, кто не розумѣетъ твоего горя, твоей души, думаетъ не по русски, не по православному, видитъ спасеніе не на востокѣ, а на западѣ, звыкъ гѣсти не бандурки, а мясо, звыкъ спати не на соломѣ, а на банковыхъ вкладныхъ книжкахъ – вотъ кто чужинець для тебе.

А наконецъ – чужинцевъ-православныхъ здѣсь меньше I проц. [ПКР, 1929, № 3, с. 4].

У газеті часто вміщувалися статті, у яких повідомлялося про стан релігійних справ у Росії, оголошення про підписку на місцеві москвофільські та закордонні російські періодичні видання, також тут була окрема рубрика «Великіе строители Россіи». Зауважимо, що редакція друкованого органу православного руху Підкарпатської Русі та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь» підтримувала перехід місцевих шкіл на російську мову навчання: *Школьный законъ отъ 1868 г. артикуль XXXVIII признаетъ за родителями право требовать, чтобы ихъ школьныя дѣти обучались въ народныхъ школахъ на матернемъ – для насъ, значитъ, на русскомъ – языкѣ. Этотъ мадьярскій законъ не отмѣненъ и въ Чехословацкой республикѣ. Законъ сей платный. Какъ воспользоваться этимъ закономъ? Нужно собрать школьную раду, на которой и написать два протокола (одинъ кириллицой, другой латиницей) о томъ, что родители постановили, чтобы ихъ дѣти въ школѣ обучались на матернемъ русскомъ языкѣ, а итатному (у насъ – словацкому) обучались ежеседмично по 3–5 часовъ. Родители тѣ два протокола подпишутъ.*

Тогда одинъ протоколъ, написанный кириллицой (по русски), послать въ Епархіальное Управление, а другой, написанный латиницей, къ свѣдѣнію школьнаго инспектора.

Послѣ сего учитель можетъ начинать обучать дѣтей въ школѣ на русскомъ языкѣ.

Такъ говорятъ законы ЧС. Республики [ПКР, 1929, № 3, с. 4].

У дописі «Русскій языкъ на Подкарпатской Русі», надрукованому в № 11 за 1929 р., пише про рішення, прийняте на з'їзді вчителів, перевести школи на російську мову викладання: *8 мая въ Ужгородѣ состоялся конгрессъ учителей*

Подкарпатской Руси. На конгрессъ участвовало свыше 600 учителей.

Конгрессъ постановилъ: **УПОТРЕБЛЯТЬ ВЪ НИЗШИХЪ СЕЛЬСКИХЪ ШКОЛАХЪ МБСТНЫЙ НАРОДНЫЙ РУССКІЙ ЯЗЫКЪ СЪ ОДНООБРАЗНЫМЪ ПРОИЗНОШЕНІЕМЪ СЛОВЪ, А ВЪ СРЕДНИХЪ ШКОЛАХЪ – ПРЕПОДАВАНІЕ ВЕСТИ НА РУССКОМЪ ЛИТЕРАТУРНОМЪ ЯЗЫКЪ.**

Противъ этого высказались лишь 27 украинцевъ съ уніатскимъ попомъ Августинимъ Волошиномъ во главѣ. Они оставили конгрессъ и удалились на совѣщаніе въ домъ украинской просвѣты... [ПКР, 1929, № 11, с. 1].

Крім того, на сторінках газети пропонували виховувати дітей у дусі т. зв. «общерусскихъ» цінностей, про що читаємо у рецензії на працю Г. Геровського «Ветхій и Новый Завѣтъ», яку рекомендували використовувати в місцевих школах під час викладання Закону Божого: *Написанъ учебникъ на чисто русскомъ литературномъ языкѣ, при чемъ авторъ приложилъ всѣ старанія, чтобы всѣ слова и понятія были доступны и понятны дѣтямъ. <...> Такимъ образомъ учебникъ проф. Г. Геровскаго помимо своего спеціальнаго назначенія приобрѣтаетъ широкое общественное значеніе, способствуя укрѣпленію въ дѣтяхъ сознанія единства русскаго народа* [ПКР, 1929, № 7, с. 3].

Розглянемо, проти яких соціальних груп була спрямована мова ворожнечі на сторінках друкованого органу православного руху Підкарпатської Руси та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь»:

1) українців і місцевого греко-католицького духовенства: *Знаменательно то, что гробокопатели русскаго народа идутъ подъ знаменемъ – греко-католической уніи и украинства* (тут і далі застосування жирного накреслення до тексту наше – А. Ч.) *<...> Да, это истинная цѣль и римской уніи и нѣмецкаго украинства: разрушить единство Русскаго народа. Здѣсь они союзники* [ПКР, 1929, № 11, с. 1]; *Уніаты, узнавъ об этомъ, наразъ прислали въ село польско-украинскихъ іезуитовъ-базиліанъ, чтобы насъ отъ Православной вѣры отстрашити пекломъ, чертами, горячей смолою* [ПКР, 1928, № 7, с. 3]; *Ихъ всѣми способами стараются допечь уніатскій превелебный панъ и украинчикъ-учитель* [ПКР, 1929, № 9, с. 1]; *Итакъ, всѣ мы радовались и хвалили Господа. Печалился лишь одинъ уніатскій ксендзь. Узнавши, что въ село прибылъ православный священникъ, онъ отъ великой братской любви сейчасъ же побѣжалъ на постерунокъ, да такъ*

быстро, что въ пути «черевички» потерялъ... [ПКР, 1928, № 6, с. 4]; *История русской вѣры на Карпатахъ въ изображеніи уніатскаго священника. – Как превелебныя паны торговали Христовой вѣрой** (тут і далі *) – примітка редактора газети. – А. Ч.) [ПКР, 1929, № 9, с. 2].

Так, чи не кожного місцевого проукраїнського діяча тут називали «українізатором» і «ворогом русскости», про що читаємо у дописі «День русской культуры или уніатскій праздникъ?», надрукованому в № 8 за 1928 р.: *4-го іюня сего года, въ Мукачевѣ состоялось общее собраніе общества Духновича. Собралось до 7 000 народа, членовъ общества. Для нихъ отслужилъ въ уніатской церкви секретаръ общества Фенцикъ, уніатскій священникъ, тихую отправу или шептанную «омицу». А когда началось заствданіе, послали отъ имени всѣхъ собравшихся привѣтственные телеграммы обоимъ уніатскимъ бискупамъ: **Петру Гебею и Павлу Гойдичу.** Каждый знаетъ, что оба сіи бискупы латинизаторы и пособники украинизаціи. Они отдали уніатскимъ монахамъ-базиліанамъ изъ Галиціи наши угрорусскіе монастыри, они отдали въ руки базиліанъ и базиліанокъ въ Ужгородъ и Пряшевъ воспитаніе дѣтей уніатскаго духовенства, для латинизаціи и украинизаціи. Гебей изгналъ изъ препарандии русскій языкъ и замѣнилъ его украинскимъ. Непонятно, какъ могло собраніе общества Духновича, гдѣ были русскіе люди, не только уніаты, но и православные, привѣтствовать **сихъ враговъ русскости и восточной церковности.** Не думаемъ также, чтобы шептанная латинская «омица», вмѣсто русскаго богослуженія, могла быть знаменемъ русской культуры* [ПКР, 1928, № 8, с. 3].

Ба більше, у статті «Прошлое и настоящее. (Окончаніе)», опублікованій у № 2 за 1929 р., читаємо про те, що Україна як окрема держава є німецьким проектом, а український прапор був придуманий Софією Баварською, дружиною австрійського ерцгерцога Франца Карла та матір'ю імператора Франца Йосифа І.

Крім того, тут вказується, що топонім «Україна» має значення «окраїна»: *Единенія русскаго народа боялись и сейчасъ боятся сосѣднія державы. Чтобы ослабить Русь, нужно разчлениить и разбить ее на части, – для этого и начали предумывать разные курьезы. Въ 1848 году, спустя 180 лѣтъ послѣ смерти славнаго гетмана Хмѣльницкаго, Эрцогиней Софіей, матерью Франца Йосифа, для своихъ «рутенскихъ» русскихъ добровольцевъ придуманъ былъ голубо-желтый флагъ, нынѣ ставшій украинскимъ флагомъ.*

Имя «Украина» дано Нѣмецкими, Австрій-

скими и Польскими империалистами для обособления въ одну отдѣльную народность, а потомъ для отдѣления отъ всего русскаго народа.

Бисмаркъ нѣмецъ говорилъ: «Украину нужно сдѣлать совершенно самостоятельной, шовинистической по отношенію къ Великороссіи развитъ чувства самооторженія и даже враждебности къ Москвѣ».

Генераль Гофманъ [нѣмецъ]: «Я создалъ украину для того, чтобы съ частью Россіи заключить договоръ – миръ, это подниметъ духъ бодрости Австрійцевъ».

Профессоръ Шляйсингеръ въ своей статьѣ: «Russland in XX. Jahrhundert» пишесть: «за послѣднее время дѣлаются попытки доказать, что Малороссы есть отдѣльная нація отъ Великороссовъ. Тѣ сепаратическія попытки существуютъ только въ мозгахъ нѣкоторыхъ полуученныхъ людей».

Историческія воспоминанія говорятъ: «Украина», или «Окраина» отдавна назывался край пограничныхъ земель княжествъ. Въ Кіевской лѣтописи съ 1271 г. упоминается: «Псковская Украина». Въ Новгородскихъ лѣтописяхъ съ 1517 года находимъ: «По совѣту Сидизмунда (короля Польши) прибыли Крымскіе татары на Украину великаго князя Московскаго возлѣ города Тулы». Въ 1518 году Царь Іоаннъ Грозный приказываетъ: «воеводы и войска должны занять мѣстности вдоль рѣкъ Оки и въ городахъ украинныхъ, въ украинѣ Крымской и украинѣ Литовской» [древняя библ. 14 томъ, 368 стр.]. Въ воскресенской лѣтописи 1518 года читаемъ «Московская Украина», «Слободска Украина» отъ слова: дана полная свобода жизни окраинному въ государствѣ поселенію, «Сибирская Украина царя Московскаго» [народная пѣснь «ку Горамъ Даурамъ» 17 столѣтія]. Соловецкая Украина 17 стол. Утверждаетъ этоже и Д-ръ Барвинскій: «Бачимо», – говоритъ Д-ръ Барвинскій, – «Украиною звали въ давнихъ часахъ въ зачали погранични земли» (календарь «просвѣты» 1916 г.).

Слова Великая и Малая Русь, – утверждаютъ нѣкоторые историки, – выдумали татары. Малой Русью они назвали потому, что границы завоеванной южной части Руси они знали, Великой сѣверную часть нынѣшней Россіи назвали, – ибо границъ ея не знали.

О названіи Бѣлой Руси есть много доводовъ. Одни говорятъ: Московскіе цари назвали жителей нынѣшней Бѣлороссіи бѣлыми, чистыми за то, что они твердо держались православной вѣры и русской народности. Отсюда названіе: «Русскій бѣлый царь». Называютъ также потому, что между бѣлоруссами много было блондинавъ – людей съ бѣлыми волосами

[ПКР, 1929, № 2, с. 2]. Зауважимо, що більшість наведених у цій статті «доводів» можна віднести до категорії міфів. Однак важливим є сам факт того, що в релігійній газеті «Православная Карпатская Русь», яка виходила на теренах історичного Закарпаття у 20–30-х рр. ХХ ст., цілковито заперечується українська ідентичність та ідея самостійності України.

В одному з номерів у дописі, опублікованому під заголовком «Подвиги петлюровца», висувують звинувачення місцевому греко-католицькому священикові, котрого тут називають не інакше, як «петлюрівцем» і «петлюрівським героєм», у замаху на вбивство росіянина. Обвинувачем є донський козак Є. Абросімов. Ось про що тут ідеться: Закончилось дознаніе о попыткѣ пана превелебнаго Н. Креера убить русскаго казака. На дознаніи установлено, что украинскій хлѣбанъ с. Русской Поруби, по ненависти къ русскимъ, подговаривалъ селянина М. Миндяка: «Возьми боканчи и иди въ Заваду къ москалю-шустеру. Если кто встрѣтитя по дорогѣ, то скажешъ, что идешъ до шустера. А если никого не увидишь, то зайдешъ съ лѣса мимо Рака Ивана чрезъ садъ и подойдешъ къ окну, дашъ черезъ окно и готово дѣло. Получишь хороши пенязи». М. Миндякъ признался другу своему Димитрію Цыруль, что хлѣбанъ нанималъ его убить москаля. Д. Цыруля на показаніи сіе подтвердилъ.

Вотъ какіе душ-пастыри уніатскіе! Бискупъ Гойдичъ обо всемъ этомъ знаетъ, но покрываесть, ибо самъ принялъ этого хлѣбана-украинца и даль ему приходъ.

Донской казакъ Евфимъ Абросимовъ, село Завада.

Прим. Ред. Крееръ это тотъ самый петлюровскій герой, который въ В. Орлихъ хотѣлъ продать православныхъ на унію. Такъ человекъ отъ преступленія къ преступленію катится на дно пропасти [ПКР, 1929, № 5, с. 4];

2) римо-католицького духовенства й особисто Папи Римського: *Даже римскій папа, мечтаюцій забогатѣть на русской бѣдѣ и покорить православныхъ при помощи уніи римскому престолу*, – и тотъ про людское око приказалъ, чтобы «каждаго дня кончали боголуженіе за тѣхъ, которы страдаютъ подѣ большевиками въ Россіи, бо тоты терпятъ не меньше, якъ мусгли терпѣти христіаны [ПКР, 1929, № 11, с. 1]; *) *Римъ вѣченъ въ своихъ злодѣянїяхъ. РЕД.* [ПКР, 1929, № 7, с. 3]; *А чи читалъ ты въ новинахъ, что папезъ римскій стался уже царемъ земнымъ?* [ПКР, 1929, № 7, с. 3].

Зауважимо, що у цьому періодичному виданні між греко-католицькою та римо-като-

лицькою церквою ставлять знак «дорівнює»: **Римо-католическая хитрая и униатская злобная пропаганда** доходят до верха своей хитрости и злобности... Нгтъ мѣста тамъ истиннѣ, любви, добру. Знають только свои, часто только экономическіе, интересы и за нихъ борются. Политическая партія со всѣми низменными современными средствами борьбы у нихъ совмѣщается съ Церковью [ПКР, 1928, № 6, с. 3], **Послѣ уніи, когда униатскіе попы продали нашу вѣру римскому папѣ, они изъ поповъ стали панами** [ПКР, 1928, № 6, с. 3]. У такий спосіб читачам намагалися нав'язати думку, що греко-католицьке духовенство є відступниками від «прадідівської православної віри», які продалися Римові задля власної вигоди та намагаються латинізувати місцеве населення;

3) протестантів: **Еднимъ словомъ, наши униаты не боятся Бога роптати на святую православную вѣру, а о кальвинствѣ и о иншихъ разныхъ сектахъ и не упоминаютъ ничего** [ПКР, 1929, № 7, с. 1]; **Приступили къ печатанію православнаго русскаго календаря на 1929 годъ, съ указаніемъ ежедневныхъ апостольскихъ и евангельскихъ чтеній, съ церковнымъ типикономъ и со статьями обличающими субботниковъ, адвентистовъ и др. раціоналистическія секты** [ПКР, 1928, № 4, с. 4]; **Секта бадачей. Они по гордости величаютъ себя «студентами библіи», «изслѣдователями библіи», но народъ знаетъ, какіе они «ученые и студенты» и по аналогіи съ бадливой коровой, или ковыряющей подъ дубомъ безрогой, язвительно прозвалъ ихъ просто «бадачами». <...> Бадачи, какъ и всѣ сектанты, учатъ, что они ведутъ свое ученіе отъ Самого Іисуса Христа...** [ПКР, 1928, № 8, с. 4]. Насправді «badacz» у перекладі з польської мови означає «дослідник»;

4) євреїв: **Какъ странно... Столько ненависти и самохвальства въ печатномъ органѣ епископа. Почему, напр. епископъ этотъ не ненавидѣлъ еврея – адвоката, которому поручалъ веденіе процессовъ противъ православныхъ христіанъ?** [ПКР, 1928, № 4, с. 1]. У заголовку до однієї зі статей паралельно вживається «старий єврей» і «молоді жидки», в останній назві вбачаємо дискримінацію не тільки за національністю, але й за віком: **Проклятіе родителей. (Письмо стараго еврея, поучительное для молодыхъ жидковъ, мѣшающихся въ религіозныя дѣла христіанъ)** [ПКР, 1929, № 9, с. 4]. Фактично, чим далі, тим більше у газеті вживається саме етнофолізм «жид» на позначення представників єврейського народу, наприклад: **У насъ въ Русскомъ противъ православія ведетъ усиленную агитацію жидъ**

Гершко Якубовичъ... Этотъ жидъ – известный по всему округу темный дѣлецъ, но униаты не брезгаютъ никѣмъ и ничѣмъ, чтобы только удержатъ на поверхности обреченный тонуцій корабль своей лживой уніи [ПКР, 1929, № 9, с. 1]; **Какой трогательный союзъ жидовъ-нотарей съ превелебными панами! Вотъ уже поистиннѣ «одного поля ягода»** [ПКР, 1929, № 9, с. 1]; **Униаты нудили кандалами и смертью къ уніи. Храмы Божіи обращали въ питейные дома и гостинницы. Жиды были полными хозяевами православныхъ храмовъ** [ПКР, 1928, № 4, с. 4].

Крім того, тут фіксуємо вживання назви «іудей» та біблійного фразеологізму з компонентом «іудейска»: **Иудеи знали истину Христову, и гонятъ до сихъ поръ** [ПКР, 1928, № 6, с. 3], **Только мы – русскіе православные люди – боимся, какъ бы не обвинили насъ въ политикѣ, и молимся и плачемъ о несчастіи своихъ братьевъ – потаеменно «страха ради іудейска** [ПКР, 1929, № 11, с. 1]. Історично слово «жид» на Західній Україні не мало негативного забарвлення аж до входження цих територій до складу СРСР. Однак, на нашу думку, паралельне вживання найменувань «євреї», «іудей» та «жиди» свідчить про те, що етнонім «жид» на сторінках газети «Православная Карпатская Русь» (1928–1935 рр.) свідомо вживався для негативного змалювання представників єврейського народу, і це тільки поглиблювало ворожнечу між багатонаціональним населенням Підкарпатської Русі та Пряшівщини;

5) представників інших етнографічних груп і національностей: **На русской землѣ совершилось чудо. Принужденная и насильственно навязанная нашему русскому народу печальной памяти унія пресловутыми латино-польскими панами и фанатиками панами-іезуитами ксендзами, виновниками которой были зачинщики безчеловѣческой жестокостью къ православному русскому народу: Кирилль Терлецкій, Ипатій Поцій и пресловутый Іосифъ Кунцевичъ, поощряемые польскимъ королемъ Сигизмундомъ 3-мъ, нынѣ вырывается съ корнемъ изъ души русскаго народа** [ПКР, 1928, № 4, с. 4]; **Базиліане хотѣли зайти въ нашу церковь, но народъ спряталъ церковные ключи, а на дворъ тоже не сталъ слухати, такъ польскіе самостійники и ушли туда, откуда пришли** [ПКР, 1928, № 7, с. 3]; **Въ Михалевцахъ строятъ памятникъ А.И. Добрянскому. Открытіе памятника будетъ соединено съ празднованіемъ 10-лѣтія республики, 28 октября сего года. То будетъ первый памятникъ сему великому челоуѣку, пробудившему русскость на Карпатахъ въ прошломъ столѣтіи. И нужно со стыдомъ признаться, что этотъ первый памятникъ А.И. Добрянскому поставимъ не мы, русскіе**

люди, а поставять позабывшии свой рускій языкъ «цотакы» («гутораки») [ПКР, 1928, № 9, с. 3].

Висновки. Отже, мова ворожнечі на сторінках друкованого органу православного руху Підкарпатської Русі та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь» (1928–1935 рр.) була спрямована проти таких соціальних груп: українців і місцевого греко-католицького духовенства, римо-католицького духовенства й осо-

бисто Папи Римського, протестантів (кальвіністів, адвентистів, бадачів), євреїв, представників інших етнографічних груп (цотаків, гутораків) і національностей (поляків, німців). Крім того, жорсткої критики зазнавала українська ідентичність та ідея самостійності України, з чим пов'язуємо і критику місцевого греко-католицького духовенства, яке впродовж століть було єдиним захисником мовно-культурних особливостей українців Закарпаття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Етнічність у ЗМІ: Поради журналістам. Кишеньковий посібник / уклад. М. Гоманюк. Херсон : Гілея, 2017. 12 с.
2. Костовська А.В. Від мови ворожнечі до мови порозуміння: актуальні питання. *Мова і культура*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. Вип. 21. Т. II (191). С. 114–121.
3. Черненко Г.А. Види мови ворожнечі за типом стигматизованого об'єкта в сучасному українському суспільстві. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика* : збірник наукових праць. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2015. Вип. 30. С. 35–45.
4. Гнатюк В. «Мова ворожнечі» в російсько-українській війні 2014–2015 років та національна самосвідомість українців. *Historical and Cultural Studies*. Lviv : Publishing House of Lviv Polytechnic National University, 2015. Vol. 2. № 1. Р. 47–52.
5. Прищепя Г. «Мова ненависті» як лінгвістичний маркер «гібридної війни». *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. 2017. Вип. 22 (2). С. 98–112.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- ПКР** – 1) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1928. № 4. 4 с.
- 2) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю. Лажо, 1928. № 6. 4 с.
- 3) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю. Лажо, 1928. № 7. 4 с.
- 4) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Г.П. Лажо, 1928. № 8. 4 с.
- 5) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Г.П. Лажо, 1928. № 9. 4 с.
- 6) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ-Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1929. Годъ изданія второй. № 2. 4 с.
- 7) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ-Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1929. Годъ изданія второй. № 3. 4 с.
- 8) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ-Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1929. Годъ изданія второй. № 5. 4 с.
- 9) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ-Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1929. Годъ изданія второй. № 7. 4 с.
- 10) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ-Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1929. Годъ изданія второй. № 9. 4 с.
- 11) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ-Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1929. Годъ изданія второй. № 11. 4 с.